

«ТАСДИҚ МЕНАМОЯМ»

директори Институти ботаника,

физиология ва генетикаи растани АМИТ

н.и.б. Бобозода Б.Б.

« 15 » ноябри 2022

ХУЛОСАИ

Институти ботаника, физиология ва генетикаи растани

Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон

Кори диссертсионӣ дар мавзуи «Тағйирпазирии генотипии аломатҳои аз ҷиҳати хоҷагидорӣ фойданок дар баъзе навҳои гандум ва ҳамавлуди ёбоии онҳо дар шароити водии Ҳисор» дар Институти ботаника, физиология ва генетикаи растани Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон иҷро карда шудааст.

Дилшоди Ҳабибулло, соли таваллудаш 1993, миллаташ тоҷик. Соли 2017 Донишгоҳи давлатии омӯзгории ба номи С.Айниро хатм намуда, худи ҳамон сол ба озмоишгоҳи генетикаи растани Институти ботаника, физиология ва генетикаи растани АМИТ ба ҳайси магистр дохил шуда, соли 2019 онро бомувафақият хатм намудааст. Соли 2019 ба ҳайси докторанти *PhD* дар Озмоишгоҳи бехатарии биологии Институти ботаника, физиология ва генетикаи растани Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон дохил шуда, соли 2022 онро хатм намуд. Аз соли 2018 дар Озмоишгоҳи бехатарии биологӣ, ба ҳайси лаборанти калони илмӣ то айна ҳол фаъолияти илмии худро идома дода истодааст.

Роҳбари илмӣ: Носирова Ф.Ю - доктори илмҳои биологӣ, профессор.

Мавзуи кори диссертсионӣ дар Шӯрои олимони Институти ботаника, физиология ва генетикаи растани АМИТ санаи 13 сентябри соли 2022, таҳти суратчаласаи №4 тасдиқ карда шудааст.

Дар натиҷаи муҳокимарониҳо чунин хулоса қабул карда шуд.

Баҳодиҳӣ ба кори иҷронамудаи докторанти *PhD*. Кор дар сатҳи баланди назариявӣ ва амалӣ иҷро гардида, маводи зиёди гирдовардашуда таҳлил карда шудааст. Таҷрибаҳои саҳроӣ ва мушоҳидаҳои фенологии давраҳои нашъунамои зироатҳои кишоварзӣ, таҳқиқоти озмоишгоҳӣ, ба даст овардани маълумотҳои таҷрибавӣ ва коркарди омории онҳо, аз ҷиҳати генетикӣ омӯзиши намунаи дурагаҳо, дурагакунӣ ва ба даст овардани намунаи дурагаи доимӣ дар диссертатсия хуб иникос ёфтааст. Он дурагаҳо ва намунаҳое, ки аз нуқтаи назари хусусиятҳои генетикӣ интихоб гардида, омӯхта шудаанд, барои пешбурди корҳои селекционӣ тавсия карда шудааст.

Иштироки шахсии докторант дар ба даст овардани натиҷаҳое, ки дар диссертатсия дарҷ гардидаанд. Докторант бевосита дар таҳқиқотҳои саҳроӣ, ба даст овардани натиҷаҳо, коркард ва таҳлили онҳо, ки дар диссертатсия дарҷ гардидаанд, иштирок намуда, дар ин замина мақола ва фишурдаҳои илмиро омода ва нашр намудааст. Маводи диссертатсия дар конференсияҳои байналмилалии илмӣ ва дар маҷалаҳое, ки ба рӯйхати маҷаллаҳои тақризшавандаи КОА дохил мешаванд, нашр шудаанд. Конференсияи IV уми байналмилалии илмӣ-амалии «Нақши олимони ҷавон дар рушди илм, навоарӣ ва технология» (Душанбе 2020); конференсияи ҷумҳуриявӣ «Ҷуногуннамудии биологии экосистемаҳои кӯҳии Помир вобаста ба тағйирёбии иқлим» (Хоруғ, 2021) ва Конференсияи байналмилалии илмӣ «Ташаккул ва рушди биологияи таҷрибавӣ дар Тоҷикистон», бахшида ба 90-солагии академик Ю.С. Носиров (Душанбе, 2020) баррасӣ гардидааст.

Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқотҳои гузаронидашуда.

Саҳеҳият ва эътимоднокии натиҷаҳои ба даст омадаро таҷрибаҳои бисёркаратаи саҳроӣ ва озмоишӣ, истифодаи усулҳои маъмул ва инчунин таҳлили омории натиҷаҳои дар рафти таҳқиқот ба даст омада тасдиқ менамоянд.

Навгониҳои илми таҳқиқот. Дар натиҷаи таҳлили муқоисавии давраҳои нашъунамо ва инкишофи навъҳои таҳқиқшудаи гандум ва ҳамавледи ёбоии онҳо, ба таври боварибахш умумият ва фарқияти онҳо нисбат ба мӯҳлат ва фосилаҳои байнидаврагӣ муайян карда шудааст.

Коркарди усулҳои микроскопӣ, барои ҳисоб ва муайян намудани марҳилаҳои рушди касалии занги зард аниқ карда шуданд, ки метавонанд барои муайян намудани баъзе расаҳои нави он дар растанҳои омӯхташаванда кӯмак расонанд.

Таҳлили биохимиявии дони навъҳои гандуми омӯхташуда нишон дод, ки агар барои гандум равиши “ангиштобӣ” нақши муҳимтар дошта бошад, пас барои *Aegilops* равиши “сафедагӣ” дар инкишофи дон аҳаммияти хоса дорад.

Вобаста ба такроран киштукор кардани 9 навъи гандуми мулоим дараҷаи коэффисиенти тағйирёбии ($v\%$) унсурҳои асосии хӯшаи онҳо муайян карда шудааст. Нишон дода шудааст, ки агар дарозии хӯша ва миқдори хӯшачаҳо дар он дорои тағйирёбии кам бошанд, он гоҳ тағйирёбии аломатҳои вазни хӯша, миқдори дон ва вазни поя бештар ва хело назаррас мебошанд. Ин аломатҳо дар маҷмуъ моҳияти генетикӣ ва пайдоиши селексионии генотипҳои омӯхташударо инъикос мекунанд.

Аҳаммияти амалии таҳқиқотҳои гузаронидашуда. Муайян намудани марҳилаҳои нашъунамо, инчунин давомнокии давраҳои нашъунамои растанҳои омӯхташуда метавонад, бо истифода аз баъзе намудҳои *Aegilops* (дар корҳои селексионӣ) барои ба вуҷуд овардани навъҳои серсафеда ва ба муҳити атроф тобовари гандуми мулом мусоидат кунад.

Дар натиҷаи омӯхтани дараҷаи тобоварии навъҳои гандуми мулоим ба занги зард муайян карда шуд, ки навъҳои Шумон, Садоқат, Ормон ба ин касалӣ ва инчунин навъи Шамъ (гандуми сахт) нисбати радиатсия (CO_{60}) хусусияти тобоварии бештар доранд.

Мувофиқи нақшаи таҳқиқоти генетикию биохимиявӣ, намунаи дурагаи гандуми навъи □ агер х *Ae. tauschii* муфассалтар омӯхта шудааст, ки

вай дар як генотип якчанд хусусиятҳои фойданокро дорад ва дар қорҳои селексионӣ ҳамчун маводи ибтидоӣ истифода бурдан мумкин аст.

Маводҳои илмӣ ин рисола ба донишҷӯёни қорҳои махсуси биологии равияҳои «Генетика» ва «Селексияи растанӣ» дар мактабҳои олии Тоҷикистон ҳамчун маводи лексионӣ тавсия карда мешавад, инчунин ҳангоми гузаронидани қорҳои амалӣ барои аз худ намудани усулҳои микроскопии микроорганизмҳо пешниҳод карда мешавад (занбӯруғҳо).

Баъзе натиҷаҳои таҳқиқот дар монографияи «Генетико-биохимические особенности устойчивых форм пшениц к желтой ржавчине в Таджикистане», ки соли 2022 аз ҷоп баромад, дар ҷ гардидаанд.

Арзиши қорҳои илмӣ унвонҷӯӣ. Дараҷаи таҳияи илмӣ мавзӯ аз он иборат аст, ки рӯйхати муҳтасари камбудҳои соҳаи таҳқиқот бо назардошти зарурияти татбиқи онҳо, доираи таҳқиқоти муҳаққиро равшантар муайян мекунад. Дараҷаи мукаммалии илмӣ, дар муқаддима бо номбар намудани муаллифоне, ки бевосита ба масъалаи таҳқиққардаи таҳқиқотчӣ алоқаманданд ва тавсифи муҳтасари масъалаҳои барраснамудаи онҳо, ки ба ақидаи ӯ бояд таҳқиқ карда шаванд, равшантар инъикос ёфтааст.

Саҳми шахсии довталаб. Муҳаққик шахсан дар ҷамъоварӣ ва таҳлили сарчашмаҳои адабиётҳои илмӣ, оид ба самти таҳқиқот, гузаронидани таҷрибаҳои саҳроӣ ва мушҳидаҳои фенологӣ, гузаронидани қорҳои озмоишгоҳӣ, усулҳои дурагакунӣ, қорқард ва ба дастовардани натиҷаи илмӣ, қорқарди оморӣ ва навишти мақолаҳои илмӣ иштирок кардааст [80-85%].

Дарҷи пурраи натиҷаҳои диссертатсия дар қорҳои нашрнамудаи унвонҷӯӣ. Оид ба мавзӯи диссертатсия 7 қори илмӣ-таҳқиқотӣ: 4 мақолаи илмӣ дар маҷаллаҳои аз тарафи ҚОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тақризшаванда қабул карда шудааст, 1 монография дар ҳаммуаллифӣ ва 2 фишурдаи маъруза ба нашр расидааст.

ИНТИШОРОТ АЗ РҶӢИ МАВЗӢИ ДИССЕРТАТСИЯ

I. Мақолаҳое, ки дар маҷаллаҳои тақризшаванда ва тавсиякардаи

Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба

табъ расидаанд:

1. Дилшоди Х. Омӯзиши муқоисавии давраҳои рушду инкишофи гандуми мулоим ва аниқ қардани навъҳои ба касалии занг тобовар//Дилшоди Ҳабибулло, Муқбил Нигмонов // Донишгоҳи миллии Тоҷикистон//Маҷалаи илмӣ. «Илм ва фановарӣ 2019/№1». (Фармация Медициникие науки Биологические науки. [www niin. Vestik-tnu.com](http://www.niin.Vestik-tnu.com)). с. 137-141.

2. Дилшоди Х. Морфобиологическая характеристика элементов структуры колоса у перспективных сортов и линий мягкой пшеницы//Ҳабибулло Д., Ботиров М., Джумаев К.// Донишгоҳи миллии Тоҷикистон//Маҷалаи илмӣ «Наука и инновация 2019/№2». (Фармация Медициникие науки Биологические науки. [www niin. Vestik-tnu.com](http://www.niin.Vestik-tnu.com)). с. 54-57.

3. Дилшоди Х. Генетические особенности устойчивости пшеницы к ржавчине//Ботиров М.-аспирант, Джумаев К.-к.с/х.н, Ҳабибулло Д., Нигмонов М.-д.б.н., Насырова Ф.Ю.-д.б.н., профессор ИБФ и ГР НАНТ//Донишгоҳи аграрии тоҷикистон ба номи Шириншо Шохтемур//Маҷалаи назариявӣ ва илмию истеҳсоли «Кишоварз» 2020, №3, с. 20-26.

4. Дилшоди Х. Морфолого-биохимические показатели некоторых сортов мягкой пшеницы с учетом рассчитанного доверительного интервала при t_{05} //Дилшоди Х//Вестник Педагогического университета//Естественные науки//Душанбе 2022, с. 214-217.

II. Мақолаҳои илмие, ки дар маҷмӯаҳо ва

дигар нашрияҳои илмӣ-амалӣ ҷоп шудаанд:

5. Дилшоди Ҳ. Отношение массы одного зерна к массе белка в нем у *Aegilops L.* в зависимости от места произрастания//Дилшоди Ҳ.// Совет

молодых ученых Национальной Академии Наук Таджикистана// Программа IV Международной научно-практической конференции «Роль молодых ученых в развитии науки, инноваций и технологий» (Душанбе 22. октября 2020 года) с. 226-227;

6. Дилшоди Х. Некоторые биохимические показатели качества зерна кукурузы различного происхождения// Дилшоди Х., Нигмонов М., Баротов С. С., Насырова Ф.Ю.// Маводи конфренсияи ҷумҳуриявии илмии «Ғуногуннамудии биологии экосистемаҳои кӯҳии Помир вобаста ба тағйирёбии иқлим»//Академияи Миллии илмҳои Тоҷикистон шуъбаи илмҳои биология. //Институти биологии Помир ба номи Х.Ю. Юсуфбеков.

Монография

7. Дилшоди Х. Генетико-биохимические особенности устойчивых форм пшениц к желтой ржавчине в Таджикистане./М. Ботиров, Д. Хабибулло, К.У.Джумаев, М.Г.Мамадҷусупова, М.Нигмонов, Ф.Ю.Насырова // Душанбе, 2022.-168с.

Қарор қабул карда шуд:

Кори диссертационии Дилшоди Ҳабибулло дар мавзӯи «Тағйирпазирии генотипии аломатҳои аз ҷиҳати хоҷагидорӣ ғоиданок дар баъзе навъҳои гандум ва ҳамавлоди ёбоии онҳо дар шароити водии Ҳисор» барои дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD) аз рӯи ихтисоси 6D060707 – Генетика барои дифоъ тавсия карда шавад.

Хулоса: дар ҷаласаи Шӯрои илмии Институти ботаника, физиология ва генетикаи растании Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон қабул карда шуд.

Дар ҷаласа иштирок намуданд: 13 нафар.

Натиҷаи овоздиҳӣ: тарафдор - 13 нафар, зид - 0 нафар, бетараф – 0 нафар;
суратҷаласаи №6 аз 15.11.2022 с.

Раисикунандаи Шурои олимони:

Узви вобастаи АМИТ, доктори илмҳои
биологӣ, профессор, мудирӣ озмоишгоҳи
биохимияи фотосинтезӣ ИБФваГР АМИТ

 Абдуллоев А.

Муқарризони ҳолис:

Доктори илмҳои кишоварзӣ, ходими калони
илмӣ, мудирӣ озмоишгоҳи генетика ва
селексияи растани ИБФваГР АМИТ

 Партоев Қ.

Котиби илмӣ:

 Боҳирова М.Қ.

Имзоҳои Абдуллоев А., Партоев Қ ва
Боҳирова М.Қ., тасдиқ менамоям нозири
калони шӯъбаи кадрҳои Институти ботаника,
физиология ва генетикаи растани АМИТ

 Умарова Н.С.

Номзади илмҳои кишоварзӣ,
ходими калони илмии шӯъбаи зироатҳои
кишоварзии Маркази миллии
захираҳои генетикии АИКТ

 Пулодов М.

Имзои номзади илмҳои кишоварзӣ,
ходими калони илмии Шӯъбаи зироатҳои
кишоварзӣ, Пулодов М.,- ро
тасдиқ менамоям: нозир доир ба

кадрҳои ММЗГ – и АИКТ

 Мичғонаи М.